

# ȘTIINȚE SOCIO-UMANISTICE ȘI CULTUROLOGIE SOCIO-HUMANISTIC SCIENCES AND CULTUROLOGY

## ESTETICA ECOLOGICĂ ȘI DIMENSIUNILE EI

### ECOLOGICAL AESTHETICS AND ITS DIMENSIONS

LUDMILA LAZĂR<sup>1</sup>,

doctor în istorie, conferențiar universitar,  
Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice

CZU 111.852:574

*Interacțiunea cu natura pune din ce în ce mai multe sarcini noi, iar soluționarea lor necesită o viziune mai largă asupra fenomenelor estetice în lumea înconjurătoare și asupra îmbogățirii cunoștințelor acumulate cu noi concepte și terminologii. Revizuirea atitudinilor, valorilor, scopurilor socio-culturale, importanța raționalității umane în raport cu natura a dus la ecologizarea conștiinței estetice și la apariția esteticii ecologice, disciplină centrată pe noi arii de cunoaștere care exprimă evoluția gândirii estetice/ecologice în timpul prezent. Abordarea specificului, sarcinilor și preocupărilor esteticii ecologice reprezintă obiectul actualului studiu.*

**Cuvinte-cheie:** experiență estetică, apreciere estetică, gândirea ecologică, esteticul naturii, estetica ambientală, practica estetică

*The interaction with nature poses more and more new tasks, and solving them requires a broader vision of the aesthetic phenomena in the surrounding world and the enrichment of knowledge gained with new concepts and terminology. The revision of attitudes, values, socio-cultural goals, the importance of human rationality in relation to nature has led to the ecologization of the aesthetic awareness and the emergence of ecological aesthetics, a discipline focused on new areas of knowledge that expresses the evolution of aesthetic / ecological thinking today. Addressing the specifics, tasks and concerns of ecological aesthetics is the subject of the current study.*

**Keywords:** aesthetic experience, aesthetic appreciation, ecological thinking, nature aesthetics, environmental aesthetics, aesthetic practice

#### Introducere

Actualitatea perspectivei ecologice în estetica contemporană este condiționată de importanța problematicii ecologice în general, dar și de popularitatea discursului umanitar ecologist. Fiind definită drept studiu al interacțiunii dintre organisme vii și mediul ambiant, ecologia abordează unele dintre cele mai stringente probleme ale umanității, precum poluarea mediului, încălzirea globală, dispariția speciilor de plante și animale etc. În ultima parte a secolului XX a fost conștientizat riscul amenințărilor intervenite în relația dintre om și natură, risc dramatizat cu teme de curente ecologiste, iar estetica s-a confruntat cu întrebarea ce contribuție ar putea aduce la depășirea acestor pericole. Încă în anii '80, esteticianul român G. Achiței recunoștea dimensiunea estetică a gândirii ecologice, menționând: „O anumită conștiință a valorilor determină astăzi măsurile de ocrotire a naturii – inclusiv pe temeuri estetice. Din perspectiva acestei conștiințe trebuie deslușite rosturile marilor rezervații naturale, ocrotite prin lege, ale grădinilor botanice, ale parcurilor zoologice, ai căror vizitatori se numără cu milioanele” [1 p. 201].

Apariția esteticii ecologice a avut menirea să redimensioneze aria de cercetare estetică, orientându-se spre studiul mediului ambiant. După cum este definită în *The Handbook of Phenomenological Aesthetics* (2010), „subdisciplina emergentă” a esteticii ecologice „se referă la aprecierea estetică a lu-

1 E-mail: lud.lazar@gmail.com

mii în integritatea sa, incluzând atât mediul natural cât și mediul construit, și constituie, în consecință, categoria estetică cea mai largă” [2 p. 85].

Gândirea estetică ecologică a secolului XXI nu este doar o estetică a mediului natural, ci o abordare globală, este o reflecție integrativă care elimină opoziția dintre obiectul și subiectul estetic și implică o experiență angajată și conștientă. Totodată, estetica ecologică presupune legătura intrinsecă dintre ecologie, estetică și etică și reprezintă o piatră de temelie pentru practicile artistice contemporane, orientate spre valorificarea frumosului, respectând norme etice pentru păstrarea echilibrului în natură și protecția mediului ambiant.

Tendențele actuale converg către o estetică ecologică, în care arta, ecologia și etica se îmbină, în sensul conștientizării necesității relaționării umane mai profunde, dar și a celei cu mediul ambiant. Un demers ecologic poate lua în considerație obiecte, materiale, gânduri și interrelațiile acestora. „Arta are abilitatea de a evidenția acest demers prin umor, disconfort, mișcare, percepție etc. Toate acestea sunt practici etice și estetice. Gândiți-vă la ce fel de mediu înconjurător am avea dacă am gândi mai mult la relațiile pe care le avem”, menționează N. Stern [3].

### **Apariția esteticii ecologice**

Deși estetica ecologică se conturează ca subdomeniu al esteticii abia în anii '70 ai secolului trecut, ea poate fi considerată o formă evoluată a **esteticii naturii** în noile condiții ale societății postindustriale. Opiniile asupra relației dintre om și natură, inclusiv aspectul estetic al interacțiunii lor, s-au schimbat de la o epocă la alta. Astfel, treptat, s-a constituit estetica clasică a naturii, în care erau prezente motive și abordări ecologice.

Tradiția estetică occidentală a acordat prioritate frumosului natural în raport cu cel artistic din cele mai vechi timpuri, definind arta ca mimesis, adică drept imitație a frumosului natural de către cel artistic.

Odată cu apariția esteticii ca știință în sec. XVIII, filosofi ca Francis Hutcheson, Edmund Burke, Immanuel Kant și Arthur Schopenhauer au abordat esteticul naturii „sălbatic”, dar și reflectarea lui în artă. Dimensiunea estetică a naturii a fost conceptualizată cu precădere utilizând noțiunile de frumos, sublim, pitoresc. Immanuel Kant, în *Critica facultății de judecare*, prezintă exemple din natură, referindu-se la categoriile estetice ale frumosului și sublimului. Începuturile esteticii românești se remarcă prin pagini de neasemuită frumusețe închinată naturii plaiurilor moldovenești scrise de Dimitrie Cantemir.

Însă la începutul secolului al XIX-lea, pornind de la operele lui Schelling și Hegel, se produce o schimbare de paradigmă în estetică, conform căreia adevărata frumusețe este cea produsă de activitatea umană, iar frumusețea naturală este doar o reflecție a celei artistice. Estetica este preocupată, în mare parte, de filosofia artei. Accentul pe studiul artei în estetică a dus la neglijarea frumosului natural, care era privit „cu ochi formați în școala picturii și capabili să distingă... valori plastice care, altfel, ar fi rămas nerelevante” [4 p. 15].

Apariția esteticii ecologice, ca un subdomeniu al esteticii filosofice, care urmărește investigarea aprecierii estetice a mediului în a doua jumătate a sec. XX, a venit ca o reacție la această perspectivă de ignorare a esteticului naturii, dar și ca rezultat al îngrijorării pentru degradarea mediului ambiant.

### **Orientări și paradigme ale esteticii ecologice**

De la publicarea inițială a lucrării lui Joseph W. Meeker *Note către o estetică ecologică* în anul 1972, estetica ecologică a devenit una dintre principalele discipline în domeniul esteticii. Cu toate acestea, există încă unele discuții în rândul cercetătorilor cu privire la obiectul exact al studiului ecoestetic. Estetica ecologică își delimitează obiectul de studiu de cel al esteticii ambientale, referindu-se la modul de apreciere estetic și ecologic, în care activitatea și experiența estetică umană ar fi guvernate de conștientizarea ecologică.

Tematica ecologică a complicat metodologia cercetării estetice. Interacțiunea cu natura aduce noi provocări, iar soluționarea lor necesită aprofundarea viziunilor asupra fenomenelor estetice în lumea înconjurătoare, îmbogățind cunoștințele acumulate cu noi concepte și terminologii. Experiența estetică pe care o avem în natură și cu natura reprezintă, fără îndoială, un proces plin de consecințe asupra modului nostru de a gândi despre experiența estetică în general.

În cercetarea estetică ecologică contemporană s-au conturat mai multe abordări conceptuale, dintre care putem delimita două paradigme de bază: cognitivă și non-cognitivă.

O abordare „cognitivă” a esteticii naturii este caracteristică școlii ecologice canadiene. Cel mai important reprezentant al cognitivismului științific, A. Carlson, consideră că aprecierea estetică a naturii necesită cunoașterea istoriei naturale, în special, a științelor precum geologia, biologia și ecologia [5]. Se presupune că cunoașterea științifică despre natură poate dezvălui calitățile estetice reale ale obiectelor și mediilor naturale în modul în care cunoștințele despre istoria artei și critica de artă o pot face în raport cu lucrările artistice. Mai mult, trebuie avut în vedere faptul că asupra percepției naturii se suprapune și tradiția culturală, care este complementară cunoașterii științifice. Ea ține de credințe și tradiții locale, folclor, subiecte religioase și mitologice.

Abordarea cognitivă este supusă criticii pentru elitism și rigorism, raționalizare excesivă a aprecierii estetice a lumii în ansamblu și neglijarea modurilor profund estetice de interacțiune a omului cu natura. Cognitivismul științific nu reușește să surprindă modul în care răspunsurile emoționale modelează aprecierea estetică.

În antiteză cu pozițiile cognitive din estetica ecologică există mai multe așa-numite abordări non-cognitive, care insistă asupra răspunsurilor senzoriale imediate la mediu, printre care se evidențiază **estetica angajamentului**. Aceasta subliniază dimensiunile contextuale ale naturii și experiențele noastre multisenzoriale cu aceasta. Abordând mediul ca o unitate indisolubilă a locurilor, organismelor și percepțiilor, estetica angajamentului contestă importanța dihotomiilor tradiționale, cum ar fi cea dintre subiect și obiect, și propune un „model participativ” al experienței estetice. Filosoful american Arnold Berleant afirmă că „nu privind-o, ci aflându-ne în sânul ei, natura... se transformă într-un tărâm în care trăim ca participanți, nu ca observatori... Marca estetică a... acestor vremuri este... angajarea totală, o imersiune senzorială în lumea naturală” [6 p. 170]. Interpretând experiența ca o conexiune indisolubilă (continuitate) dintre persoane și mediu, se concluzionează că estetica clasică a contemplației ar trebui să cedeze locul esteticii implicării.

*Estetica angajamentului* a lui A. Berleant pretinde a fi o estetică integrativă, întrucât încearcă să îmbrățișeze componentele mediului natural, omul și lumea sa obiectivă. Prin urmare, problemele estetice ale naturii sunt direct legate cu cele etice și sociale. Ele pot să difere în aprecierile lor privind transformarea mediului, dar și se pot susține reciproc. Atitudinea estetică față de natură este un simbol al moralității, baza educației și contribuie la dezvoltarea unei culturi a sentimentelor. Trebuie să interpretăm valoarea estetică a mediului nu izolat de alte valori, ci în conexiune permanentă.

Dezavantajul metodologic al esteticii non-cognitive, potrivit criticilor săi, este că nu distinge experiențele și sentimentele mai profunde de cele superficiale și, ca urmare, identifică experiențele estetice cu diferite stări sensibile care pot apărea la o persoană.

Reprezentând o sinteză a pozițiilor cognitive și non-cognitive, există mai multe poziții pluraliste care pledează în favoarea unui șir de fundamente/motive pentru aprecierea estetică a naturii. Cu un accent deosebit pe rolul percepției și imaginației și influențată de Kant, teoria „esteticii integrate” își propune să fie inclusivă în ceea ce privește modurile potențiale ale experienței estetice. Sincretismul îmbină diferite niveluri de apreciere, cum ar fi imaginația și cunoștințele științifice, făcând din frumusețea naturală elementul principal pentru o viață bună [7 p. 258].

Toate aceste poziții pot fi considerate ca forme de pluralism critic, în măsura în care nu se limitează la acceptarea opiniilor cognitivismului științific. Formele de pluralism angajate critic oferă modalități promițătoare de a avansa dezbateră contemporană.

### Specificul esteticii ecologice ca disciplină emergentă

Din punct de vedere istoric, estetica ecologică reprezintă produsul societății postindustriale de la sfârșitul secolului XX – începutul sec. XXI și este diferită de disciplinele tradiționale în contextul post-modern. Ea are mai multe caracteristici care, în viziunea lui F. Zeng [8], pot fi reduse la următoarele:

1. Transcendența reflexiei, adică este rezultatul reflecției transcendente asupra esteticii tradiționale.
2. Pluralismul deschis, adică estetica ecologică, spre deosebire de disciplinele tradiționale, are un fel de stabilitate, dar ca un sistem deschis și pluralist.
3. Interdisciplinaritatea, adică are caracter interdisciplinar pronunțat, incluzând estetica, filozofia ecologică, etica ecologică etc.
4. Caracterul constructiv. Ca o nouă disciplină în contextul postmodern estetica ecologică s-a dezvoltat în pas cu timpul și are caracter vădit de a avansa odată cu timpul.

### Probleme și sarcini ale esteticii ecologice

Cercetarea în domeniul esteticii ecologice se orientează în prezent pe câteva direcții principale, cum ar fi: studiul formelor de manifestare a obiectelor estetice din natură și abordarea practică a fenomenelor estetice ale mediului ambiant; focalizarea atenției asupra protecției naturii și educația estetică pentru perceperea frumuseții și unicității naturii; interpretarea problemelor tradiționale ale esteticii dintr-o perspectivă ecologică. Acestea includ categoriile estetice, valorile, gusturile, idealurile, emoțiile, conștiința estetică, practica estetică etc. Luarea în considerare a acestor probleme, din punctul de vedere al esteticii ecologice, ne permite să le vedem într-o lumină nouă.

Estetica ecologică este asociată unui șir de probleme de creație în arhitectură, design, arte plastice și literatură, atinge probleme ale patrimoniului cultural-istoric și incluziunii sale în conștiința modernă, este direct legată de formarea idealului estetic, a gusturilor estetice, a normelor și preferințelor. Ea se caracterizează printr-o schimbare serioasă și uneori radicală a atitudinilor față de valorile materiale și artistice neglijate anterior într-un mediu fie natural, fie creat de om.

Conform conceptului teoriilor evoluționiste, oamenii privesc mediul natural ca pe un habitat, iar plăcerea estetică este derivată din experiența oamenilor care caută un habitat adecvat. Între timp, experiența estetică îi determină pe oameni să schimbe mediul natural, iar aceste schimbări afectează procesele de mediu și funcțiile ecologice. Prin urmare, există un decalaj între proiectarea mediului dominat de om, adică atractivitatea estetică și preocupările ecologice, indicând faptul că peisajele ecologice pot să nu fie plăcute din punct de vedere estetic. Acest lucru se datorează nu doar influențelor umane asupra peisajelor, ci și schimbărilor climatice și ale dezvoltării durabile. Reducerea acestui decalaj este o sarcină a esteticii ecologice.

În ultimul deceniu, dezbateră dintre numeroase sectoare științifice și academice s-a concentrat asupra termenilor și subiectelor din domeniul ecologiei, cum ar fi cel de habitat sau mediu, natură și natural. Aceste noțiuni sunt regândite și în cadrul esteticii și se referă la transformările profunde ce țin de emoții, percepții, cunoaștere [9].

Dacă anterior, în primul deceniu al secolului XXI, estetica ecologică se orienta în mare parte la aprecierea mediilor naturale cu o atenție specifică la conservarea lor, mai recent, termenul de estetică ecologică a fost folosit pentru a sublinia și a investiga relațiile senzoriale – și anume, estetice, care afectează corporalitatea și emoțiile umane într-o varietate de ambianțe.

Caracterul practic al esteticii ecologice se manifestă prin faptul că ea este strâns legată de creația artistică. Dezvoltarea sa trebuie să se bazeze pe sinteza dezvoltării artei ecologice și să joace un rol de ghidare în dezvoltarea ulterioară a creației artistice.

Genul așa-numitei „arte ecologice” sau *eco-art concept*, elaborat în anii 1990 în baza practicilor apărute de la sfârșitul anilor 1960, numite adeseori cu termenii de *land art* sau *environmental art*, dar care, de fapt, este o formă a acestora, acoperă o varietate de practici artistice de implicare socială și

ecologică în toate ramurile artei care au la bază principii și caracteristici comune, precum: conectivitate, reconstrucție, responsabilitate ecologică, managementul resurselor naturale comune, (re)generare non-liniară, echilibru dinamic și explorare a complexității vieții, subliniază cercetătorul german S. Kagan [10]. Arta ecologică îmbrățișează o etică ecologică, atât în ceea ce ține de conținutul său cât și de forma/materialele utilizate.

Sfera esteticii ecologice este un domeniu de actualitate în statele europene, precum și în SUA, Canada, unde problemele ecologice sunt abordate în toată amploarea și complexitatea lor, iar practicile artistice în domeniul eco-artei sunt impresionante.

Putem constata că în țara noastră problemele esteticii ecologice sunt abordate în câteva studii, dintre care am menționa articolul V. Tipa *Documentarul de animație: reflecții ecologice* [11], lucrările lui V. Pâslaru [12] și S. Cojocari-Luchian [13], consacrate educației ecologice, dar și articole ce țin de designul ecologic sau estetica peisajelor geografice. Totuși, există practici artistice de apreciat, care se înscriu în *conceptul eco-art*, cum ar fi unele proiecte ale designerului Mihai Stamatii, documentarele de animație cu un discurs angajat civic ale lui Ghenadie Popescu despre râurile Moldovei, festivalul de muzică clasică *Descoperă* etc. Proiectul InnSpirECO a fotografei Inna Cerga în colaborare cu designerul vestimentar Mihai Janu a sensibilizat opinia publică privind necesitatea reducerii deșeurilor din plastic. Aceste practici merită atenția cercetătorilor în vederea valorizării experienței artistice, în contextul educației ecologice și al promovării discursului ecologist prin artă.

Perioada pandemică a impulsionat dezvoltarea esteticii ecologice, fapt demonstrat de experiența artistică. Regândirea locului naturii în creația artistică, valorizarea naturii survine ca urmare a limitării posibilităților de a contempla frumusețea ei. Sporirea creativității în utilizarea materialelor, dezvoltarea artei digitale, utilizarea materialelor reciclabile, colajele din hârtie uzată, mozaicurile din deșeuri, proliferarea peisajului ca gen artistic sunt doar câteva exemple de aplicare practică a esteticii ecologice.

### Concluzii

Depășind limitele categoriilor estetice tradiționale (frumosul, sublimul, religiosul), estetica ecologică reprezintă o abordare interdisciplinară care construiește punți dintre arte, științele umaniste și științele sociale și explorează noi dimensiuni ale esteticii în lumea contemporană. Este una dintre esteticile care promovează dezbateră, confruntând convenția și formulând moduri alternative de gândire despre practicile artistice. Experiențele eco-artei, prevederile esteticii ecologice și teoriilor estetice contemporane, înaintând critici consumismului și globalizării, oferă o posibilă formulare a unei eco-estetici angajate social pentru începutul secolului XXI.

Estetica ecologică, ca nouă disciplină, este în continuă dezvoltare și, de asemenea, trebuie aprofundată și susținută în continuare. Pe de altă parte, dezvoltarea esteticii ecologice are o mare semnificație pentru disciplina esteticii în general. A fost depășit modelul epistemologic tradițional, care menționa că „estetica este filozofia artei”, susținând că aspectul ecologic al naturii este un conținut de cercetare foarte important. De asemenea, estetica ecologică depășește tendința „antropocentrismului” în cercetarea estetică tradițională și promovează „holismul ecologic” și „umanismul ecologic”. Aceste concepte teoretice fundamentale vor afecta foarte mult arta și celelalte domenii ale esteticului și vor aduce schimbări importante în dezvoltarea esteticii ca știință.

### Referințe bibliografice

1. ACHIȚEI, G. *Frumosul dincolo de artă*. București: Meridiane, 1988.
2. Toadvine, T. *Ecological Aesthetics*. In: *Handbook of Phenomenological Aesthetics*. Sepp, H., Embree, L. eds. [online]. Dordrecht: Springer, 2010, pp. 85–91 [accesat 4 iun.2021]. Disponibil: [https://www.academia.edu/10120385/Ecological\\_Aesthetics\\_2010\\_](https://www.academia.edu/10120385/Ecological_Aesthetics_2010_).
3. STERN, N. *Ecological Aesthetics: artful tactics for humans, nature, and politics*. Hanover, New Hampshire: Dartmouth College Press, 2018 [accesat 1 iun. 2021]. ISBN-13 978-1512-60-291-3. Disponibil: [http://nathanielstern.com/newsite/wp-content/uploads/media/books/Ecological\\_Aesthetics-introduction.pdf](http://nathanielstern.com/newsite/wp-content/uploads/media/books/Ecological_Aesthetics-introduction.pdf).
4. VIANU, T. *Estetica*. București: Orizonturi, 1999. ISBN 978-973-91547-10.

5. CARLSON, A. *Nature Aesthetics and Environmentalism: from Beauty to Duty*. New York: Columbia University Press, 2008. ISBN 978-0231-13-887-1.
6. BERLEANT A., The Aesthetics of Art and Natur. In: *The Aesthetics of Environment*. Philadelphia: Temple University Press, 1992. pp. 160–175.
7. BRADY, E, PRIOP, G. Environmental aesthetics: A synthetic review. In: *People and Nature* [online]. 2020, 5 may, pp. 254–266 [accesat 1 iun. 2021]. Disponibil: <https://besjournals.onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1002/pan3.10089>.
8. ZENG, F. Construction and Development of Ecological Aesthetics. In: *Introduction to Ecological Aesthetics*. Singapore: Springer, 2019 [accesat 14 iun. 2021]. Disponibil: [https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-981-13-8984-9\\_15](https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-981-13-8984-9_15).
9. GAMBARO, G. Ecological Aesthetics. In: *International lexicon of aesthetics* [online]. 2020, Spring eds. [accesat 3 iun. 2021]. ISBN 978-8857-57-002-0. Disponibil: [https://lexicon.mimesisjournals.com/international-lexicon-of-aesthetics\\_itemdetail.php?item\\_id=83](https://lexicon.mimesisjournals.com/international-lexicon-of-aesthetics_itemdetail.php?item_id=83).
10. KAGAN, S. La pratique de l'art écologique. In: *[Plastik]: Art et biodiversité : Un art durable ?* [online]. 2014, nr. 4 (15 févr.) [accesat 3 iun. 2021]. ISSN 2101-0323. Disponibil: <https://plastik.univ-paris1.fr/la-pratique-de-lart-ecologique/>.
11. TIPA, V. Documentarul de animație: reflecții ecologice . In: *Studiul artelor și culturologie: istorie, teorie, practică*. 2021, nr. 1 (38), pp. 141–147. Aceeași [online]. [accesat 15 iun. 2021]. Disponibil: [https://revista.amtap.md/wp-content/files\\_mf/162219662825.Tipa\\_Documentaruldeanimatie.pdf](https://revista.amtap.md/wp-content/files_mf/162219662825.Tipa_Documentaruldeanimatie.pdf).
12. PĂSLARU, V., COJOCARU, S. Pentru o educație eco-estetică. In: *Artă și educație artistică* . 2012, nr. 1 (19), pp. 67–80 [accesat 4 iun. 2021]. Disponibil: [http://dspace.usarb.md:8080/jspui/bitstream/123456789/1831/1/Arta\\_si\\_educatie\\_artistica\\_2012\\_1.pdf](http://dspace.usarb.md:8080/jspui/bitstream/123456789/1831/1/Arta_si_educatie_artistica_2012_1.pdf).
13. COJOCARI-LUCHIAN, S. Dimensiunea estetică a conștiinței ecologice. In: *Perspectivile și Problemele Integrării în Spațiul European al Cercetării și Educației*. Cahul: USC, 2020, vol. 7, pt. 2, pp. 85–90. ISBN 978-9975-88-060-2.

---

1 E-mail: reabcinschi@gmail.com